

Yiyiniz içiniz ancak israf etmeyiniz (Araf 31)

Banu Atabay'ın lezzetler.com Yemek Tarifleri Sitesi

BİR BARDAK ÇAYIN KISA TARİHİ

Dr. Mustafa Duman

Günümüzde çay, dünyada sudan sonra en çok tüketilen içecektir. Çin'de çay, milattan önce 2737 yılından beri bilinmektedir. Efsanelerle karışık anlatılarda yer aldığına göre: Çin imparatoru Shen Nong, bir ilkbahar günü sarayının bahçesinde, bir ağacın altında oturup içme suyunu kaynatırken ağaçtan bir yaprak bu suyun içine düşer ve ortalığı hoş bir koku kaplar. İşte ilk yeşil çay böylece demlenmiş olur ve imparator bu içecekten çok hoşlanır. Bundan sonra kurutulup işlenmiş çay yapraklarıyla yapılan bu içecek önce Çin'de, sonra Japonya'da kullanılır, daha sonra da bütün dünyaya yayılır. Çayın efsanesinin sonradan uydurulduğu bellidir. Gerçek olan birşey varsa o da çayın Çin'de çok eskiden beri bilindiğidir.

Çayın anavatanı Yukarı Birmanya, Güney Doğu Çin ve Orta Vietnam arasında kalan bölgedir. Çay hakkında en eski tarihi bilgiye bir Arap seyahatnamesinde rastlıyoruz. Bu seyahatnamede yazdığına göre, 879 yılında Kanton şehri gelirleri arasında çay ve tuzdan alınan vergiler de vardır. Daha sonra Marko Polo ve diğer gezginler de çaydan söz etmişlerdir.

Çay milattan sonra 6. yüzyıldan itibaren Çin'de çok geniş bir kullanım alanı bulmuş, 10. yüzyılda ise Çin'in milli içkisi haline gelmiştir. Çay, Japonya'ya ise 8. yüzyılda getirilmiş ve 12. yüzyıldan sonra yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Japonya'da çay kültürü çok üstün bir düzeye çıkmış, evlerde çay odaları düzenlenmiş, çay hazırlama ve ikram etme konularındaki ayrıntıları bilen ve uygulayan çay üstadları yetişmiştir. Zamanla Japonya'da çay seremonilerini içeren ve çayı kutsayan bir çayilik akımı ortaya çıkmıştır. Çay-no-yu denilen çay törenleri ve ritüelleri 15. yüzyılda, Sen Rikyu tarafından geliştirilmiştir. Japon çay kültürünün dünyaya tanıtılması Okakuro Kakuzo'nun Çaynâme adlı eseri aracılığıyla sağlanmıştır. Bu eserin ilk baskısı 1906 yılında, İngilizce olarak yapılmıştır.

Seyahatnameler aracılığı ile çayı duyan Avrupalılar 17. yüzyılın başından itibaren çayla tanışmışlardır. Çay, önce Felemenk vapurları ile 1610 yılından itibaren Hollanda'ya getirilir, Fransa, 1636 yılında, Rusya, 1638 yılında, İngiltere ise 1656 yılında çayı ithal ederler ve kullanmaya başlarlar. Çayın Avrupa'ya girişi bağnaz Hristiyan din adamlarının pek hoşuna gitmez. Çayın ve çayevlerinin Hristiyanlığa zararlı olduğunu ileri sürerler. Bu tepkiler özellikle İngiltere'de yankı bulur ve 1675 yılında İngiliz Kralı tarafından kahvehaneler kapatılır, çay içilmesi yasaklanır. Fakat bu yasak uzun sürmez ve gene krallık tarafından kaldırılır.

Çayın İpek yolu güzergâhından Çin'den Osmanlı ülkesine ulaşması Avrupaya ulaşmasından önce olmuş ise de biz bu maceranın giriş kısmına ait belgelere sahip değiliz. Ancak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde - 17. yüzyılın başlarında kaleme alınmıştır- çay konusunda bilgiler vardır. Daha sonra, 1777 tarihli bir attariye defterinde ve 1816 tarihli bir gümrük defterinde çay kayıtlarına rastlamaktayız.

Türkiye'de çay üretimi 1878 yılında, Japonya'dan getirilen çay tohumları ile başlamışsa da sembolik düzeyde kalmıştır. Çay üretimi konusunda ciddi çalışmalar Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonra hız kazandı ve Önce başvekil ve sonra cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü'nün direktifleri ve Zihni Derin, Hulusi Karadeniz gibi idealist kişilerin gayretleriyle 1930'lu yılların sonunda başarılmış, Rize vilayetimiz ve komşusu olan Trabzon, Artvin vilayetlerimizin bazı yerlerinde çay üretimi başlamıştır. İlk çay fabrikamız 1947 yılında, Rize'de işletmeye açılmıştır. Devlet kuruluşu olan Çaykur'un yanı sıra bugün özel sektör de çay üretiminde ve işlenmesinde yer almıştır. Günümüzde, Türkiye'deki çay fabrika ve atölyelerinin sayısı 230'ü bulmaktadır. Türkiye çay üretiminde dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer almıştır. Kişi başına çay tüketiminde ise Türkiye, Kuzey İrlanda ve İngiltere'nin arkasından dünyada 3. sıradadır. Türkler çayı çok sevdiler. Türkiye'de zengin bir çay kültürü oluştu. Çay türkülerimize, destanlarımıza, bilmecelemize, deyimlerimize, şiiirlerimize, hikâyelerimize girdi. Yabancı bir gazetecinin belirttiğine göre, günlük işlerimiz ince bel bardaklarda içilen çaylardan sonra başlar olmuştur.

Türk çayının tarımında inzektisit yani böcek öldürücü ilaç kullanılmamaktadır. Bu durum Türk çayının değerini yükselttiği, onu organik tarım ürününe yaklaştırdığı için önemlidir. Çay tarımında böcek öldürücü ilaç kullanılmaması, çevre sağlığı açısından da bir kazanımdır. Uzmanların belirttiklerine göre, tarımda böcek öldürücü kimyasal maddeler kullanılması toprakta, havada ve sularla kısacası doğal çevrede bulunan yararlı böcek ve mikroorganizmaların yok olmasına yol açarak doğadaki yaşam zincirinin kopmasına yol açıyor. Ayrıca bu zehirli maddeler, tarım ürünleri ve sularla alındığında insan ve diğer canlılara zarar vermektedirler.

Sözlü ve yazılı kültürümüzde çay konusu geniş bir yer tutar. Örneğin bir tekerlemeye şöyle denir:

Çayı icad etti bir pir
Sabaha iki akşama bir.

Gene bu konuda denir ki:

¶Ehlikeyif olana
¶Üçtür çayda kaide
Derde derman sorana
Dördü beşi faide.¶

Eskiler çay için:

¶Es sohbet¶ ü bila çay
K¶es semai bila ay¶,

Yani ¶çaysız sohbet aysız gökyüzü gibidir¶, derlerdi. Bugün de öyle değil mi? Çaylı sohbetleriniz bol olsun.